

**IJTIMOIIY XULQ-ATVOR VA MUNOSABATLARNI SHAKLLANTIRISHDA
AVLODLARARO TRAVMANING ROLI.***ALFRAGANUS*

*“Universiteti Pedagogika va
psixologiya yo’nalishi bakalavr 3-bosqich talabasi
Jo’rayeva Kaniza Akbarjon qizi.*

Annotatsiya: *Avlodlararo nizolarni (otalar va bolalar to'qnashuvi) o'rganish mavzusi har doim dolzarb bo'lib kelgan. Turli vaqtlarda ushbu turdagi mojaroning sabablari boshqacha bo'lishi mumkin edi, shunga qaramay, qarama-qarshilikning asosi katta avlodning tajribasi, konservatizmi va hayoti davomida olingan narsalarni (tajriba, aloqalar, moddiy resurslar) saqlab qolish istagi va o'zgarishlarga intilish, yosh avlod inqilobidir.*

Ilmiy adabiyotlarda avlodlararo ziddiyatni aniqlashda turli xil yondashuvlar mavjud, ammo ularning barchasi quyidagicha qisqartiriladi: avlodlararo ziddiyat — bu turli avlodlardagi odamlarga tegishli bo'lgan qarama-qarshi pozitsiyalar, fikrlar, baholashlar, g'oyalar to'qnashuvi, ular his-tuyg'ularning namoyon bo'lishi fonida e'tiqod yoki harakatlar orqali hal qilishga harakat qilishadi.

Maqolada O'zbekistondagi avlodlararo mojarolar mavzusidagi dissertatsiya tadqiqotlarining bibliometrik tahlili keltirilgan va uning natijalari keltirilgan.

Tadqiqot ob'ekti O'zbekistonda 2020 yildan 2024 yilgacha bo'lgan davrda olib borilgan dissertatsiya tadqiqotlari edi. ishning maqsadi mamlakatimizda avlodlararo mojarolar mavzusida dissertatsiya tadqiqotlarining tuzilishi va dinamikasini, ya'ni ularning tarmoq, geografik tuzilishi va vaqtinchalik dinamikasini aniqlash edi.

Kalit so'zlar: *avlodlararo nizolar, dissertatsiya tadqiqotlari, bibliometrik tahlil.*

Аннотация: *Тема изучения межпоколенческих конфликтов (конфликт между отцами и детьми) всегда была актуальной. В разное время причины такого типа конфликта могли быть разными, тем не менее, в основе конфликта лежат опыт, консерватизм старшего поколения и стремление сохранить нажитое в течение жизни (опыт, связи, материальные ресурсы) и стремление к переменам, революции молодого поколения.*

В научной литературе существуют разные подходы к определению межпоколенческого конфликта, но все их можно резюмировать следующим образом: межпоколенческий конфликт – это столкновение противоположных позиций, мнений, оценок, идей, принадлежащих людям разных поколений, которые являются проявлениями эмоции, они пытаются решить ее посредством убеждений или действий.

В статье представлен библиометрический анализ диссертационного исследования по теме межпоколенческих конфликтов в Узбекистане и его результаты.

Объектом исследования являлись диссертационные исследования, проведенные в Узбекистане в период с 2020 по 2024 годы. Целью работы было определение структуры и динамики диссертационных исследований по теме межпоколенческих конфликтов в нашей стране, то есть их сети, географической структуры и временного характера. динамика.

Ключевые слова: *конфликт поколений, диссертационные исследования, библиометрический анализ.*

Prezident Shavkat Mirziyoyev 29- dekabr kuni Xalqaro kongress markazida “Ta’lim sifatini oshirish – Yangi O‘zbekiston taraqqiyotining yakkayu yagona to‘g‘ri yo‘lidir!” mavzusidagi zamonaviy darsliklar ko‘rgazmasi bilan tanishdi.

Taraqqiyotning tamal toshi ham, mamlakatni qudratli, millatni buyuk qiladigan kuch ham ilm-fan, ta’lim va tarbiyadir, degan edi Shavkat Mirziyoyev. Shuning uchun bu sohaning barcha bosqichlari tubdan isloh qilinib, kompleks rivojlantirilmoqda. Mamlakatimizning Taraqqiyot strategiyasida to‘rtinchi ustuvor yo‘nalish aynan ta’lim sohasini, inson kapitalini rivojlantirishga qaratilgan. Bunga mutanosib ravishda 2023-yilga – Insonga e’tibor va sifatli ta’lim yili, deb nom berildi.

Ta’lim sifatini oshirish, bolalarni o‘qishga qiziqtirishning muhim omili, birinchi navbatda, yaxshi darslik. Davlatimiz rahbarining 2019- yil 29 apreldagi farmoni bilan tasdiqlangan Xalq ta’limi tizimini 2030- yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida o‘qitish metodikasini takomillashtirish vazifalari belgilangan edi. Shunga muvofiq, o‘tgan uch yil davomida darsliklarni yangilash bo‘yicha ish olib borildi. Maxsus ishchi guruh tomonidan ilg‘or xorijiy metodika asosida 1-4-sinf kitoblari yangidan tayyorlandi.

Sotsiologik nuqtai nazardan avlodni odamlarning ijtimoiy hamjamiyati sifatida ko‘rib chiqish kerak, ularni aniqlash mezonlari quyidagilardan iborat: a) shaxslar va guruhlarning o‘xshash ijtimoiy-yosh xususiyatlari. Shu ma'noda, tipik avlod jamoalari bolalar, yoshlar, o'rta yoshlilar va keksalardir; b) jamiyat taraqqiyotining muayyan bosqichida birga yashagan zamondoshlarning umumiy ijtimoiy-tarixiy tajribasi va taqdiri. Ijtimoiy taraqqiyotning barqaror davrlarida zamondoshlarning avlodlar jamoasi quyidagi to‘rtta yosh guruhidan iborat; o'tish davrlarida ham yosh, ham "zamonaviy" avlod jamoalari birga yashaydi; v) muayyan oilaviy rollar bilan o'zaro bog'liqlik - bu ma'noda bolalar avlodi, ota-onalar va bobo-buvilar avlodlari shartli ravishda ajralib turadi¹⁸.

Avlodlar jamoalari avlodlararo va avlodlararo munosabatlar natijasida yuzaga keladigan ijtimoiy aloqalar bilan mustahkamlanadi, ular nafaqat o'zaro ta'sirni, balki ziddiyatlarni ham o'z ichiga oladi. Jamiyat darajasidagi avlodlararo munosabatlarning eng muhim vositachilari sotsializatsiya institutlari, birinchi navbatda, oiladir. Avlodlar o'rtasidagi to'g'ridan-to'g'ri munosabatlar ushbu institutlar doirasida, shu jumladan

¹⁸ Andreeva T. M. ijtimoiy psixologiyaning dolzarb muammolari. M.: Ma'rifat, 2021. 116-sahifa.

oilada birlamchi guruh sifatida paydo bo'ladigan kichik guruhlar darajasida yuzaga keladi.

"Oila" sotsiologik tushunchasini "oilaviy uy xo'jaligi" demografik tushunchasidan farqlash kerak. Ikkinchisidan farqli o'laroq, oila yaqin qarindoshlarning birgalikda yashashi bilan emas, balki oilaviy-institutsional aloqalarning mavjudligi, ular o'rtasidagi munosabatlardagi rol o'zaro ta'siri va oilaviy funktsiyalarni amalga oshirishga qaratilgan birgalikdagi oilaviy faoliyat bilan tavsiflanadi.

Oilada turli xil nizolar, jumladan, avlodlar nizolari paydo bo'ladi. Ularning asosini avlodlar manfaatlari, qadriyatlari, normalari, maqomlari va konflikt sub'ektlarining rollarining to'qnashuvi tashkil etadi. Oilada, butun jamiyatda bo'lgani kabi, avlodlar va avlodlar o'rtasidagi nizolar ham mumkin.

Avlodlararo ziddiyat, qoida tariqasida, turmush o'rtoqlar, aka-uka / opa-singillar o'rtasida, ya'ni oilada bir avlodning qarindoshlari o'rtasida yuzaga keladi. Avlodlararo, qoida tariqasida, ota-onalar va bolalar, bobo-buvilar va ota-onalar, bobo-buvilar va nevaralar, oilada turli avlodlarga mansub boshqa qarindoshlar (qaynona, kelin va boshqalar) o'rtasidagi ziddiyatdir. va/yoki jamiyatda, nizo tomonlari birgalikda yoki alohida yashashidan qat'i nazar. Avlodlar o'rtasidagi ziddiyat va avlodlar to'qnashuvi o'rtasida farq bor. Ikkinchisini nafaqat avlodlar o'rtasidagi ziddiyat, balki birlashgan avlodlar o'rtasidagi uchinchi shaxs bilan ziddiyat sifatida ham talqin qilish mumkin. Oiladagi avlodlar o'rtasidagi ziddiyatning predmeti, avlodlar o'rtasidagi oilaviy nizo bilan solishtirganda, oila emas, balki birinchi navbatda, bevosita oilada ham, umuman jamiyatda ham avlodlararo qarama-qarshiliklardir.

Nizolarni, shu jumladan oilada yuzaga keladigan nizolarning talqini ham noaniq. Bu keng "amplituda" ga ega bo'lgan tushunchadir. Konfliktologik ilmiy maktablar va yo'nalishlarning pozitsiyalarini umumlashtirib, biz oiladagi nizolarga taalluqli quyidagi xususiyatlarni ajratib ko'rsatishimiz mumkin. Konflikt - sub'ektlar: shaxslar, ijtimoiy guruhlar, jamoalar o'rtasidagi ijtimoiy munosabatlarning alohida turi. Bu ko'p yo'nalishli kuchlarning to'qnashuvi va ikki yoki undan ortiq qarama-qarshi tomonlar o'rtasidagi qarama-qarshilikni ifodalaydi. Konflikt bir vaqtning o'zida ularning ehtiyojlarini qondirishning mumkin emasligi, manfaatlarning kesishishi, o'z manfaatlarning buzilishini anglash va qarama-qarshi tomonga muammoning "aybdori" sifatida munosabatda bo'lishidan kelib chiqadi. Konflikt jarayonida manfaatlar, maqsadlar, kutishlar, qarashlar, motivlar va xatti-harakatlarning mos kelmasligiga asoslangan keskin qarama-qarshilik hal qilinadi. Konfliktli munosabatlar salbiy his-tuyg'ular, stress, zarar va boshqalar bilan bog'liq.

Oiladagi avlodlar o'rtasidagi ziddiyat - o'zlarini va ularning manfaatlarini u yoki bu avlod bilan tanishtiradigan yaqin qarindoshlar o'rtasidagi muayyan munosabatlar; bu avlodlar o'rtasidagi ijtimoiy qarama-qarshiliklarning oiladagi munosabatlari jarayonida

namoyon bo'lish va hal qilish shakli, usuli. Oiladagi avlodlararo ziddiyat ijtimoiydir, chunki uning tashuvchilari shaxsiy yoki tor guruh manfaatlarini emas, balki ularning avlodlar ijtimoiy hamjamiyatining manfaatlarini ifodalaydi. Bu konflikt avlodlararo munosabatlarning umumiy ijtimoiy, oilaviy-institutsional, oila-guruh va shaxslararo darajalarining sintezidir¹⁹.

Oiladagi avlodlar o'rtasidagi ziddiyatning mohiyati, birinchi navbatda, uning tashuvchilari va predmetining o'ziga xos xususiyatlaridadir. Ushbu to'qnashuvning tashuvchilari alohida yoki guruh bo'lib harakat qilishlari mumkin. Bular ziddiyatli vaziyatda bo'lgan, ob'ektiv va sub'ektiv ravishda mos kelmaydigan maqsadlarga erishishga harakat qiladigan turli avlodlarning qarindoshlari. Qoidaga ko'ra, bu 20-30 yosh yoki undan ko'p yosh farqi bo'lgan odamlardir. Ularning yosh farqlari, shuningdek, avlodlar o'rtasidagi ijtimoiy va madaniy farqlar, birinchi navbatda, qiymat, me'yoriy, maqom va oilaviy rol farqlari bilan qoplanadi.

Konflikt sub'ektlari harakatlarining motivlari ularning qarama-qarshi manfaatlaridir. Avlodlar manfaatlari ma'lum bir avlodga ijtimoiy hamjamiyat sifatida xos bo'lib, avlodning o'ziga xos hayot yo'li davomida rivojlanadi, hissiy jihatdan ta'sirlanadi va muayyan avlod jamoasining dunyoga qadriyat munosabati bilan bog'liq. Turli avlod vakillarining avlod manfaatlari ko'pincha bir-biriga to'g'ri kelmaydi, chunki ular turli xil ijtimoiy sharoitlarda, turli jamoaviy va individual tajribalar ta'sirida shakllanadi.

Tadqiqot oilada avlodlararo nizolarni keltirib chiqaruvchi ijtimoiy omillarni quyidagicha aniqlash va shartli ravishda guruhlash imkonini berdi: oila va jamiyatdagi transformatsiya jarayonlari, avlodlar o'rtasidagi madaniy farqlar, demografik nomutanosibliklar, ijtimoiy-iqtisodiy omillar, siyosiy, oilaviy omillar.

Avlodlararo ziddiyatga olib keladigan sanab o'tilgan ijtimoiy omillar ta'siri ostida oilada ushbu nizoning o'ziga xos situatsion sabablari shakllanadi: tor hayot sharoitida yashash (bizning so'rovimizga ko'ra 55%), rozilik va o'zaro hurmatning yo'qligi (50%).), moddiy muammolar (44%)), deviant xulq-atvori (38%), ota-onaning ajralishi (31%) va boshqalar, qoida tariqasida, bu sabablar oilada asta-sekin yig'ilib, murakkab ta'sir ko'rsatadi. Asosan, ular qiymat-me'yoriy va maqom-rol qarama-qarshiliklarini, makroiijtimoiy darajadagi avlodlar o'rtasidagi o'tkir ijtimoiy muammolarni aks ettiradi.

Tadqiqotimiz shuni ko'rsatdiki, o'zbek oilasida avlodlar o'rtasidagi ziddiyatning namoyon bo'lishi nafaqat ishtirokchilarning shaxsiy va oilaviy xususiyatlariga, balki ijtimoiy old shartlarga ham bog'liq. Respondentlarning deyarli yarmi yosh, o'rta va katta avlodning turli qadriyatlarini o'zlarining ziddiyatlari manbai sifatida ta'kidlaydi. Ko'pchilik mamlakatdagi ijtimoiy-iqtisodiy inqiroz va siyosiy beqarorlikka ishora qilmoqda. Lekin eng tashvishlisi ma'naviy inqiroz bo'lib, respondentlar buni axloqning tanazzulga uchrashi deb ta'riflaydilar, bu ularning nuqtai nazaridan jamiyatda yoshga

¹⁹ Ijtimoiy psixologiya // Petrovskiy tomonidan tahrirlangan A. V.-M.: ma'rifat, 2022.-C.666.

hurmat kamligida kuzatiladi; ko'pincha vaqt sinovidan o'tgan tajribaga emas, balki yangi tendentsiyalarga ustunlik beriladi; jamiyatdagi nizolarning umumiy soni oshdi. Zamonaviy o'zbek oilasi an'anaviy patriarxal oilaga o'xshamaydi va so'rov ishtirokchilarining fikriga ko'ra, jamiyat endi oilaviy farovonlikdan ko'ra shaxsiy muvaffaqiyatni qadrlaydi; ko'p avlodli oila o'tmishning yodgorligi, yashashning majburiy shakli hisoblanadi. Bularning barchasi oilada avlodlar o'rtasidagi ziddiyatga yordam beradi. So'rovda qatnashganlarning atigi 6 foizi esa oiladagi bu ziddiyatning namoyon bo'lishi ijtimoiy jarayonlarga bog'liq emas, deb hisoblaydi. Boshqalarning fikriga ko'ra, zamonaviy o'zbek jamiyatida sodir bo'layotgan o'zgarishlar oiladagi avlodlar o'rtasidagi ziddiyatlarni tez-tez va chuqurroq qilmoqda va jamiyatdagi avlodlar o'rtasidagi ijtimoiy nizolar muqarrar ravishda ularning oilaviy munosabatlariga ta'sir qiladi.²⁰

Har xil turdagi oilalar avlodlararo nizolar namoyon bo'lishining tengsiz intensivligi va uni hal qilish xususiyatlari bilan tavsiflanadi. Tadqiqot o'zbek oilalarini quyidagi asoslar bo'yicha tiplashtirishga imkon berdi:

· Avlodlararo nizolar kamdan-kam uchraydigan, tez o'tadigan va asosan oila a'zolari va qarindoshlarining o'zlari tomonidan konstruktiv tarzda hal qilinadigan oilalar. Qoidaga ko'ra, bular ahil, ahil, farovon oilalar bo'lib, dolzarb muammolarni hal qilishda kelishuvga erishadilar.

· Avlodlararo nizolar kamdan-kam uchraydigan, lekin uzoq davom etadigan yoki aksincha - tez-tez yuzaga keladigan, ammo qisqa muddatli bo'lgan oilalar. Bunday oilalar juda ko'p (so'rovda qatnashganlarning 31 foizi) va avlodlar o'rtasidagi oilada ko'pincha oilada boshqa muammolar - nikoh, moliyaviy va boshqalar mavjud. Bunday oilalarda nizolarni hal qilish ma'lum salbiy oqibatlar bilan bog'liq. Ammo oila yoki uning alohida a'zolari uchun ham ijobiy natijalarga erishiladi.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR:

1. Karimov I. A. mamlakatda demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini shakllantirish kontseptsiyasi, 2010.- C. 21.
2. Andreeva T. M. ijtimoiy psixologiyaning dolzarb muammolari. M.: Ma'rifat, 2021.116-sahifa.
3. Ijtimoiy psixologiya // Petrovskiy tomonidan tahrirlangan A. V.-M.: ma'rifat, 2022.-C.666.
4. Psixologik atamalar lug'ati / ostida. tahririda N. V. Gubin. - M.: Fan, 2019 Yil. — C.86.
5. Andreeva T. V. oilaviy psixologiya: darslik. nafaqa. Spb.: Nutq, 2022 yil. –C.56.

²⁰ Ijtimoiy psixologiya // Petrovskiy tomonidan tahrirlangan A. V.-M.: ma'rifat, 2022.-C.666.